

SİYASƏT, MƏDƏNİ İQTİSADİYYAT VƏ TƏHLÜKƏSİZLİK İSTİQAMƏTLƏRİNDƏ TÜRK DÖVLƏTLƏRİNİN QARŞILIQLI ƏMƏKDAŞLIĞI

LEYLA RAFAIL QIZI NƏBİYEVA

Bakı Dövlət Universitetinin doktorantı
Akademik Zahid Xəlilov küçəsi 33, AZ1148
E-mail: leyla.turqay1115@mail.ru
ORCID: 0009-0002-8121-2269

XÜLASƏ

Ötən əsrin sonlarında baş verən geosiyasi dəyişikliklər, dünyanın siyasi xəritəsində yeni müstəqil türk dövlətlərinin meydana çıxması və qloballaşan dünyanın çağırışları ilə üzləşməsi türkdilli xalqların daha birgə fəaliyyət göstərməsi zərurətini doğurdu. Ötən əsrin 90-cı illərindən etibarən türkdilli ölkələrin başçıların zirvə görüşləri ortaq mənəvi irsin qorunması və təbliğində mühüm rol oynamışdır. Türkdilli ölkələrin başçıların zirvə görüşlərinin keçirilməsi, Beynəlxalq Türk Mədəniyyəti Təşkilatının (TÜRK-SOY) yaradılması, Türkdilli Dövlətlərin Əməkdaşlıq Şurasının (Türk Şurası) yaradılması, Türkdilli Ölkələrin Parlament Assambleyasının (TÜRKPA), Türk Akademiyasının, Türk Mədəniyyəti və İrsi Fondunun və Türk Biznes Şurasının yaradılması və ya əlaqəli təşkilatların yaradılması bu zərurətdən irəli gəlmişdir. Qeyd olunan qurumların yaradılmasından sonra türkdilli ölkələr arasında əməkdaşlıq yeni təşkilati mərhələyə qədəm qoymuşdur. Beləliklə, türk dövlətlərinin başçıları siyasi, iqtisadi, mədəni və digər sahələrdə münasibətlərin möhkəmləndirilməsinə xidmət edən sistemli fəaliyyətlərin təməlini qoydular və əbədi qardaşlıq bağlarının möhkəmləndirilməsi üçün təməl yaratdılar.

Açar sözlər: *Siyasi məsələ, ənənəvi dəyər, iqtisadiyyat, sivilizasiya, tarix, inkişaf, hökumət, mədəni detallar.*

GİRİŞ

Əsrlər boyu tarixi zərurət üzündən parçalanmış və bir-birindən ayrılmış Türk Dünyası ölkələri, qloballaşmanın gətirdiyi yeni hərəkətlərlə əldən verilmiş fürsətləri reallaşdırmaq üçün yeni imkanlar tapdılar. Regionlaşma qloballaşmanın vacib bir hissəsidir. Türk Dünyası müasir regionlaşma standartlarına uyğun olaraq yeni hədəflərə çatmaq üçün mühüm imkanlar qazandı. Türk dünyası nəhəng siyasi, iqtisadi və texnoloji imkanlara malik bu ölkələrin mübarizəsinin mərkəzindədir. Bu günlərdə Türk Respublikaları iki böyük güc arasında qalmış kimi görünür. Lakin inanıram ki, qloballaşmadan ən çox Böyük Türk

toplumu faydalanacaq. Bu vəziyyəti proqnozlaşdırın amillər aşağıdakı kimi sadalana bilər: Türk cəmiyyətinin dayandığı möhkəm təməl onu qloballaşmanın mənfi təsirlərindən yaxşı qoruyur. Qloballaşmanın mümkün mənfi təsirlərinə milli-mənəvi dəyərlərin aşınması, ailə həyatının sarsılması, möhkəm bir cəmiyyətin təməli və yer üzünün nəcib insanı olan insanın zərərli vərdişlərinin pisləşməsi daxildir. Türk milləti müasir cəmiyyəti təhlükə altına qoyan amillərdən qorumaq qabiliyyətinə malikdir. Qloballaşmanın yaratdığı yeni demoqrafik vəziyyət türk icmasının dünyada daha da əhəmiyyətli rol oynamağına imkan vermişdir. Qərbdə və Rusiyada əhali artımı sıfır nöqtəsinə yaxınlaşarkən, Türk dünyasında sürətli əhali artımı və cavanlaşması başlayıb. Müsbət demoqrafik amil həm ölkə daxilində, həm də xaricdə çox təsirlidir. Türk əhalisinin Avropaya və Rusiyaya yayılması yalnız Türk dünyasının "axını" deyil. Onun məqsədi həm də türk mədəniyyətini və türk ruhunu dünyaya yaymaq, eyni zamanda türkçülüğü xaricilərə tanıtmaktır. Bununla yanaşı, Qərbdən elm və texnologiya öz ölkəsinə gətirilmiş və Qərb administrasiyası tərəfindən mənimsənilmişdir. Qloballaşmanın əsasını təşkil edən neoliberal baxışlar dövlətlər arasında iqtisadi sərhədlərin əhəmiyyətli dərəcədə aradan qaldırılmasını təmin etsə də, bəzi siyasi məqəllərə baxmayaraq, Türk dünyası bir-birinə daha da yaxınlaşır. Xüsusilə inkişafa yönəlmiş layihələrin əhəmiyyətini qeyd edə bilərik. Cənab İlham Əliyevin türk dövlətləri arasında münasibətlərin inkişafına verdiyi dəstək və TÜRKPA ilə Türk Mədəniyyəti və İrsi Fondunun qərarlarının Bakıda yerləşməsi qeyd olunan diqqət və qayğının bariz nümunəsidir. Ümumiyyətlə, türkdilli ölkələr arasında münasibətlər gündən-günə böyüyür və inkişaf edir. Türkdilli xalqları ortaq mədəniyyət, adət-ənənələr, milli-mənəvi və dini dəyərlər, tarixi köklər və etnik bağlar birləşdirir və bu amillər qarşılıqlı səmərəli fəaliyyətin əsasını təşkil edir. Bu əlaqələrin əhatə dairəsi çoxşaxəlidir. Beynəlxalq Türk Mədəniyyət Təşkilatı olan TÜRK-SOY türk dünyasının milli-mənəvi irsinin qorunması, inkişafı və təbliği istiqamətində mühüm bir vəzifə yerinə yetirir. Məlumdur ki, türkdilli ölkələr coğrafi

və strateji baxımdan dünyanın mühüm bir bölgəsində yerləşirlər [9, 252-257]. TÜRKSOY-dan sonra Türk Şurası və TÜRKPA-nın yaradılması türkdilli ölkələrin regiondakı hərtərəfli qarşılıqlı əlaqəsinə mühüm təkan verir, regional təhlükəsizlik təhdidlərinə qarşı mübarizə aparır və ticarət və investisiya imkanlarının gücləndirilməsinə kömək edir [12, 24-34]. Bu, cənab Prezident İlham Əliyevin ev sahibliyi ilə Azərbaycanın qədim şəhərlərindən biri olan Naxçıvanda keçirilən zirvə görüşündə imzalanmış Naxçıvan Sazişi əsasında yaradılmışdır. Azərbaycan, Qazaxıstan, Qırğızıstan və Türkiyə təşkilatın təsisçi üzvləridir [14]. Təsadüfi deyil ki, 2019-cu ildə cənab Prezident İlham Əliyevin ev sahibliyi ilə Türkdilli Dövlətlərin Əməkdaşlıq Şurasının Dövlət Başçıları'nın Zirvə Görüşü Azərbaycanda keçirilmişdir. Qeyd etmək istərdim ki, 2013-cü ildə Dövlət Başçıları'nın Zirvə Görüşü Qəbələ şəhərində keçirilmişdir. Bu, Azərbaycanın türkdilli ölkələr arasında nə qədər etibarlı və əvəzolunmaz körpü rolunu oynadığının bariz nümunələrindən biri kimi göstərilə bilər. Ortaq tarix, ortaq dil, ortaq kimlik və ortaq mədəniyyət kimi dörd əsas sütun üzərində qurulan Türk Şurası özünü yalnız bu ortaqlıqlarla məhdudlaşdırmır. Əksinə, təşkilat üzv dövlətlər arasında iqtisadiyyat, elm, təhsil, nəqliyyat, gömrük, turizm və digər müxtəlif sahələr kimi mövcud ikitərəfli əməkdaşlıq sahələrini genişləndirərək bölgəyə fayda verəcək çoxtərəfli əməkdaşlığa çevrilməyi hədəfləyir. Eyni zamanda, təşkilat tarixi İpək Yolunun bərpası və regional Türk Diaspor mərkəzlərinin yaradılması kimi vacib mövzularda mühüm qərarlar qəbul edib. TÜRKPA, tarix, dil və mədəniyyət ortaqlığının verdiyi imkanlardan istifadə edərək, türk xalqlarının və dövlətlərinin ortaq problemlərinin parlament diplomatiyası vasitəsilə açıq müzakirəsi üçün əlverişli siyasi dialoq forumu rolunu oynayır. AzərTac-ın 31.05.2020-ci il tarixli yazısı MM-in deputatı Ramil Həsənin məqaləsi olduğu kimi.

Eyni zamanda, Türk Akademiyası və Türk Mədəniyyəti və İrsi Fondu kimi təşkilatlar ölkələrimiz arasında elm, təhsil və mədəni-humanitar əlaqələrin inkişafına böyük töhfələr verir. Bu təşkilatlar vasitəsilə türkdilli ölkələr öz milli-mənəvi kimliklərini qoruyur və siyasi və iqtisadi cəhətdən daha böyük bir güc kimi təmsil olunurlar. Buna görə də bu birliyin möhkəmlənməsi günün tələbinə çevrilib. Yuxarıda göstərilənlərlə yanaşı, qardaş türk respublikaları - Özbəkistan və Türkmənistanla əməkdaşlığın genişləndirilməsi də çox vacibdir. Əlbəttə ki, bu, könüllü əsasda olmalıdır. Qeyd etmək lazımdır ki, Özbəkistan ötən ilin sentyabr ayında Qırğızıstanda keçirilən

Türkdilli ölkələrin dövlət başçıları'nın Zirvə görüşündə 20 illik fasilədən sonra dövlət başçısı səviyyəsində iştirak edib. Xüsusilə vurğulamaq lazımdır ki, Macarıstan Türk Şurasında müşahidəçi statusu alıb. Macarıstanın Baş naziri Viktor Orban da Qırğızıstanda keçirilən Zirvə görüşündə iştirak edib. Artıq bu ölkələrin nümayəndələri Türk Şurasının və TÜRKPA-nın iclaslarında müşahidəçi və qonaq kimi iştirak edirlər. Və bu fəaliyyətlər qardaş ölkələrin Türkiyə əməkdaşlıq qurumlarında gələcəkdə tamhüquqlu üzv kimi iştirakı üçün əlverişli zəmin yaradır. Bu, Türk Şurasının və digər Türk əməkdaşlıq qurumlarının dövlət başçıları'nın tövsiyə və istiqamətlərinə uyğun olaraq fəaliyyətinin bariz göstəricisidir. Bölgədə türkdilli ölkələrin sabitliyinin və sülhünün qorunması, ölkələrimizin ərazi bütövlüyünün beynəlxalq münasibətlər sistemi səviyyəsində tanınması və qəbul edilməsi kimi məsələləri BMT tərəfindən qəbul edilmiş qətnamələr arasında türk dövlətləri arasında qarşılıqlı hörmət əsasında qarşdakı məsələlərin yekdilliklə qəbul edilməsi kimi məsələləri də vurğulaya bilərik. Burada Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi ilə bağlı məsələni qeyd etmək lazımdır ki, münaqişənin suverenliyi, ərazi bütövlüyü və beynəlxalq səviyyədə tanınmış sərhədlərinin toxunulmazlığı prinsipləri əsasında mümkün qədər tez həll edilməsinin vacibliyi bütün Zirvə görüşlərində qəbul edilmiş qətnamələrdə xüsusi olaraq vurğulanmışdır [15]. Bunu Azərbaycanın uğuru və eyni zamanda türkdilli ölkələrin Azərbaycanın haqlı əsəsinin qəbul edilməsinə və dəstəklənməsinə verdiyi töhfə və həmrəylik kimi qiymətləndirə bilərik. Türkdilli ölkələr bölgədə bir-biri ilə əməkdaşlıq edir və digər ölkələrlə dostluq və qarşılıqlı anlaşma şəraitində münasibətlər inkişaf etdirirlər. Buna görə də, türkdilli ölkələr arasında Türk Şurası və TÜRKPA kimi beynəlxalq təşkilatlar həmişə digər üzv olmayan ölkələr və təşkilatlar üçün açıq olub. Dövlət başçılarımız dəfələrlə öz bəyanatlarında bizimlə qarşılıqlı əməkdaşlıqda maraqlı olan bütün təşkilatların və ölkələrin bu təşkilatlara inteqrasiya edə biləcəyini və bu yolla hər birimizin ortaqlarına xidmət edən şəkildə məmnunluq hiss olunacağını vurğulayıblar. Məhz buna görə də Özbəkistan, Türkmənistan və Macarıstan bu inteqrasiya prosesinə qoşulublar və əminik ki, bu proses gələcəkdə daha da inkişaf edəcək. Bundan əlavə, yuxarıda qeyd olunan Türkiyə əməkdaşlıq qurumları bir sıra nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlarla qarşılıqlı faydalı əməkdaşlıq edir. Türk Şurası BMT, BMT İnkişaf Proqramı, Ümumdünya Ticarət Təşkilatı, ATƏT və digər nüfuzlu təşkilatlarla əla dialoq qurub. TÜRKPA-ya İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı Parlament

İttifaqı, Beynəlxalq Parlamentlərarası Birlik, Beynəlxalq Parlamentlərin Baş Katibləri Assosiasiyası, Asiyada Qarşılıqlı Fəaliyyət və Etimad Qurucu Tədbirlər Şurası, Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı Parlament Assambleyası və Asiya Parlament Assambleyası tərəfindən müşahidəçi statusu verilib.

Eyni zamanda, Assambleya ATƏT, ATƏT PA, Avropa Parlamenti, İKT, GUAM, MDB PA, Baltik Assambleyası və KTMT Parlament Assambleyası kimi bir sıra hökumətlərarası və parlamentlərarası təşkilatlarla əlaqələr qurur və onların fəaliyyətində qonaq qismində iştirak edir. Beynəlxalq əməkdaşlıq çərçivəsində TÜRKSOY qeyri-maddi mədəni irsin qorunması ilə bağlı birgə fəaliyyətlər həyata keçirməklə UNESCO ilə əlaqələrini inkişaf etdirir. Bu səviyyədə digər beynəlxalq təşkilatlarda iştirak türkdilli ölkələrin beynəlxalq aləmdə maraq və dəstək mövzularının müzakirəsində ortaq mövqe tutması üçün mühüm imkanlar yaradır [10, 55-59]. Siyasi münasibətlərlə yanaşı, türkdilli ölkələri birləşdirən iqtisadi münasibətlər də mövcuddur. Türkdilli ölkələr arasında iqtisadi əlaqələrin hər il inkişaf etməsi və ticarət əlaqələrinin genişlənməsi təqdirəlayiqdir. Təkcə 2017-ci ildə Azərbaycanın Türk Şurası ölkələri ilə ticarət dövriyyəsi 11,4%, 2018-ci ilin 8 ayında isə 16% artmışdır. İnvestisiya sahəsində qarşılıqlı səmərəli əməkdaşlıq həyata keçirilir. Türk Şurası ölkələrinə 14 milyard ABŞ dollarından çox, Türk Şurası ölkələrinə isə 12 milyard ABŞ dollarından çox investisiya qoyulub. Bu iqtisadi əlaqələri daha da genişləndirmək üçün daha geniş imkanlar var, məsələn, Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu xətti [11, 1-17], eləcə də digər türkdilli ölkələrin qoşula biləcəyi TANAP qaz kəməri. Bundan əlavə, birlik ölkələri arasında investisiyaların və onlayn ticarətin genişləndirilməsi də mühüm fürsət hesab olunur [4, 404-417]. Qardaş dövlətlər olan Qazaxıstanın Türkiyə ilə ikitərəfli ticarət dövriyyəsi dörd milyard dollardır. Qırğızıstanla bu rəqəm bir milyard dolları keçib, Azərbaycanla isə yarım milyard dollara çatıb. Bu faktlar göstərir ki, ölkələrimizin ümumi iqtisadi gücü ildən-ilə artır. Qazaxıstan, Azərbaycan və Türkiyənin də kosmik proqramları var. Eyni zamanda, türkdilli ölkələr iqtisadiyyatlarına yeni texnologiyalar və ixtiralar tətbiq etməklə yerli sənaye sahələrini inkişaf etdirirlər [16]. Karbohidrogen boru kəmərləri, yol və dəmir yolu şəbəkələri tikilir və ya əsaslı təmir olunur. Ölkəmizin iqtisadi gücünün artması regionda həyata keçirilən transmilli layihələrin uğurunun təminatını artırır. Hazırda ölkələrimizin yerləşdiyi bölgələrdə həyata keçirilən nəhəng iqtisadi layihələr Avropa ilə Asiyanı, Şimal ilə Cənubu sıx

birləşdirir. Xəzər neftini və qazını dünya bazarlarına çıxaran Bakı-Tbilisi-Ceyhan və Bakı-Tbilisi-Ərzurum neft və qaz kəmərləri artıq istifadəyə verilib. Mərkəzi Asiyanın karbohidrogen ehtiyatları Xəzər dənizi və Azərbaycan vasitəsilə dünya bazarlarına daşınır. Həmçinin, Aktau və Bakı dəniz limanları arasında gəmiçilik inkişaf edir. 2013-cü ildə Bakı, Aktau və Samsun beynəlxalq dəniz limanları arasında imzalanan Türkiyənin qardaş limanları haqqında Anlaşma Memorandumu, nəqliyyat dəhlizlərinin inkişaf planlarını və türkdilli ölkələr arasında milli nəqliyyat planlarını birləşdirən daha səmərəli regional nəqliyyat sisteminin yaradılması üçün nəqliyyat sahəsində əməkdaşlığın əsas istiqamətlərini müəyyən edir. Bütün bu layihələr qədim İpək Yolumun bərpası və Türkiyə əməkdaşlığı çərçivəsində ticarət və investisiya əməkdaşlığının daha da inkişaf etdirilməsi məqsədi ilə həyata keçirilir. Həmçinin, ölkələrimizdə genişmiqyaslı infrastruktur layihələri həyata keçirilir. Ən çətin infrastruktur layihələrindən biri Mərmərə Dəmir Yolu Tuneli və Şəhəratrafi Kütləvi Dəmir Yolu nəqliyyat sistemidir. 2013-cü ilin oktyabr ayında Türkiyənin Baş naziri Rəcəb Tayyib Ərdoğan iki qitə arasında dünyanın ilk sualtı dəmir yolunu açdı. İstanbul Boğazının hər iki tərəfindəki dəmir yolu hissələri Boğazın altından keçən tunnel vasitəsilə bir-birinə bağlıdır. Layihə hazırda dünyanın ən böyük infrastruktur layihələrindən biridir. Yeni nəqliyyat infrastrukturunun yaradılması ilə Türk dünyası da nəqliyyat şəbəkəsi vasitəsilə birləşəcək. Bu istiqamətdə Azərbaycanda görülən nəhəng işlər xüsusilə vurğulanmalıdır.

İlk növbədə, Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolunun əhəmiyyətini vurğulamaq istərdim. Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu tarixi, qlobal layihədir və Avropanı Asiya ilə birləşdirən ən qısa və ən etibarlı marşrutdur. Birinci mərhələdə 5 milyon ton, növbəti mərhələdə 17 milyon ton və daha çox yükün daşınması planlaşdırılır. Bu layihənin həyata keçirilməsindən sonra Ələt limanının tutumu 25 milyon ton yük və 1 milyon konteynerə bərabər oldu ki, bu da Ələti regionun ən böyük qeyri-neft yük limanına çevirir. Limanın əhəmiyyəti də çox vacibdir, Qazaxıstan və Özbəkistanın bu layihəyə qoşulması onun əhəmiyyətini artırır. Qeyd etmək lazımdır ki, Qazaxıstan hazırda bir sıra irimiqyaslı layihələr həyata keçirir. Buna misal olaraq Qərbi Çin-Qərbi Avropa magistral yolunun Qazaxıstan hissəsini göstərmək olar. Qazaxıstan artıq Qorqas-Cetigen və Qərbi Qazaxıstan-Türkmənistan sərhəd dəmir yolu xətlərini istismara verib və Mərkəzi Qazaxıstanla Qərbi Qazaxıstanı birləşdirən böyük dəmir yolu xətti inşa edir. Qırğızıstan

Respublikası da nəqliyyat infrastrukturunu layihələrini həyata keçirməyə başlayıb; Onlardan biri Mərkəzi Asiya və Çini birləşdirən Bişkek-Narın-Toruqart yolunun bərpaasına yönəlib. Os şəhərindən başlayaraq cənub-qərbə doğru davam edən və Tacikistanla sərhəddəki İsfana şəhərində bitən Oş-Batken-İsfana yolunun bərpaası Cənubi Asiyanın ticarət bazarlarına əhəmiyyətli dərəcədə çıxışı təmin edəcək. Oş-Cəlal-Abad-Kök-Yanqak və Balıqçı-Bişkek-Luqovoye (Qazaxıstan) marşrutları müvafiq olaraq Özbəkistan və Qazaxıstan vasitəsilə Rusiya ilə birləşir. Onların Avrasiya dəmir yolu dəhlizi ilə əlaqədar olaraq Avropa, Orta Asiya və Çinlə əlaqə qurması gözlənilir.

Nəticə

Sonda qeyd etmək lazımdır ki, yuxarıda sadalanan müxtəlif sahələrdə əməkdaşlıq gələcəkdə türk dünyasının qlobal siyasi və iqtisadi proseslərdə rolunun güclənməsinə mühüm töhfələr verəcək. Bu, regional və beynəlxalq sabitlik, təhlükəsizlik və əməkdaşlıq kontekstində müstəsna əhəmiyyət kəsb edir. Çin-Qırğızıstan-Özbəkistan dəmir yolunun tikintisi layihəsinin məqsədi Qırğızıstan ərazisindən keçən və İran körfəzi ilə Aralıq dənizini birləşdirən Avrasiya transkontinental dəmir yolunun Cənub Dəhlizini inkişaf etdirməkdir. Bu layihənin həyata keçirilməsi ilə Şərqi Asiyadan Yaxın Şərqə və Cənubi Avropaya gedən yolun uzunluğu 900 km-ə, çatma müddəti isə 7-8 günə qədər azalacaq. Hazırda türkdilli ölkələrdə digər enerji və nəqliyyat layihələrinin həyata keçirilməsi üçün hazırlıqlar görülür. Regional əməkdaşlığın əla nümunələri olan bu layihələr türk dünyası xalqlarına tərəqqi və inkişaf gətirir.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ MƏNBƏLƏR VƏ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Aras, O. N., Suleymanov, E. Zeynalov, A. *Azərbaycanın Enerji Kaynakları Gelirlerinin Ülke Ekonomisine Etkisi. Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*, 2(2), 2012. pp. 1-282.
2. Алиев И.О. *Некоторых вопросах этнической истории Азербайджанского народа. Баку, Нурлан, 2002, 160с.*
3. Doster, B. (2018). *Türk Dünyası Avrasya'da Güç Merkezi Oluşturabilir mi?. Yerelden Küresele: Türkiye -Türk Dünyası İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Yarını, 11-12 Ekim 2018, TESAM III. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi Yayını, İstanbul, 91-102.*
4. Durmus Ç. Y., Seyfettin E., Seda Y, and Hamit C. *The effect of the Trans-Anatolian Natural Gas Pipeline Project (TANAP) on industrial production in*

Turkey, 2017, pp. 404-414

5. Əliyev H. Ə. *Bakıda türkdilli dövlətlərin başçılarının VI zirvə görüşündəki nitqindən. "Dirçəliş-XXI əsr". Aprel 2000, sayı 4 (26), s.5. 48.*
6. Əliyev İ. *Dünya Azərbaycan və türk diaspor təşkilatları rəhbərliyinin I forumundakı nitqi. "Ədəbiyyat qəzeti", 16 mart 2007-ci il No 9-10 (3552-53).*
7. Erdoğan R. T. *Dünya Azərbaycan və türk diaspor təşkilatları rəhbərliyinin I forumundakı nitqi. "Ədəbiyyat qəzeti", 16 mart 2007-ci il No 9-10 (3552-53).*
8. Gulcag Albayrak and Ugur Albayrak *The effect of the Trans-Anatolian Natural Gas Pipeline Project (TANAP) on industrial production in Turkey/ APC-BEE Procedia 9 (2014) 252-257*
9. Xəlilova H. *GUAM-Azərbaycan münasibətləri, "GEO Strategiya".-2015.-No 1 (25).-S.55-59.*
10. Hajizadeh. M.E. *Great Silk Road and "Bak-Tbilisi-Kars" Project, 2015, pp. 1-17*
11. Nazarbayev, N. (2017). *"Era Nezavisimosti", Astana, pp. 24-34*
12. Süleymanov E., Rəhmanov. F., Əlirzəyev. E. *Bakı-Tiflisi-Qars dəmiryol xəttinin Azərbaycan və region iqtisadiyyatına təsiri, 2018, ss. 1-11.*
13. <https://turkicstates.org/assets/dokuman/Nahngilizce1.pdf>
14. <https://files.preslib.az/projects/azerbaijan/gl8.pdf>
15. <https://www.azernews.az/business/195225.html>

Mutual Cooperation of Turkic States in the Fields of Politics, Cultural Economy and Security

Leyla Rafail Nabiyeva

SUMMARY

The geopolitical changes that took place at the end of the last century, the emergence of new independent Turkish states on the political map of the world and facing the challenges of the globalized world led to the need for Turkic-speaking peoples to act more together. Since the 90s of the last century, the summit meetings of the heads of Turkic-speaking countries have played an important role in the protection and promotion of the common spiritual heritage. The holding of summit meetings of the heads of Turkic-speaking countries, the establishment of the International Organization of Turkish Culture (TURKSOY), the establishment of the Cooperation Council of Turkic-Speaking States (Turkish Council), the establishment of the Parliamentary Assembly of Turkic-Speaking Countries (TÜRKPA), the

Turkish Academy, the Turkish Culture and Heritage Foundation and the Turkish Business Council or the establishment of related organizations arose from this necessity. After the establishment of the mentioned institutions, the cooperation between Turkish-speaking countries has entered a new organizational stage. Thus, the heads of the Turkish states laid the foundation for systematic activities that serve to strengthen relations in political, economic, cultural and other fields, and created the foundation for the strengthening of eternal bonds of brotherhood.

Keywords: *Political issue, traditional value, economy, civilization, history, improvement, government, cultural detail.*

Взаимное сотрудничество тюркских государств в сферах политики, культурной экономики и безопасности

Лейла Рафаил Набиева

РЕЗЮМЕ

Геополитические изменения, произошедшие в конце прошлого века, появление новых независимых турецких государств на политической карте мира и противостояние вызовам глобализации привели к необходимости более тесного сотрудничества между тюркоязычными народами. Начиная с 90-х годов прошлого века, саммиты глав тюркоязычных стран играют важную роль в защите и популяризации общего духовного наследия. Проведение саммитов глав тюркоязычных стран, создание Международной организации турецкой культуры (ТУРКСОЙ), Совета сотрудничества тюркоязычных государств (Турецкого совета), Парламентской ассамблеи тюркоязычных стран (ТЮРКПА), Турецкой академии, Турецкого фонда культуры и наследия и Турецкого делового совета, а также создание соответствующих организаций стали следствием этой необходимости. После создания упомянутых институтов сотрудничество между тюркоязычными странами вступило в новый организационный этап. Таким образом, главы турецких государств заложили основу для систематической деятельности, служащей укреплению отношений в политической, экономической, культурной и других сферах, и

создали фундамент для укрепления вечных уз братства.

Ключевые слова: *политический вопрос, традиционные ценности, экономика, цивилизация, история, развитие, правительство, культурные детали.*

*Rəyçi: S.e.f.d., dosent Kəram Məmmədov
Məqalə redaksiyaya daxil olub: 14.01.2026
Çapa qəbul olunub: 15.02.2026*

*The date of the admission of the article
to the editorial office: 14.01.2026
Accepted for publication: 15.02.2026*